

Молия бозорида лизинг хизматларини ривожлантиришнинг аҳамияти

*Ж.Р.Зайналов – СамИСИ, “Молия ва сугурта хизматлари” кафедраси
мудири, и.ф.д., профессор*

*Ш.М.Латинова – СамИСИ, “Молия ва сугурта хизматлари” кафедраси
ўқитувчиси*

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича қабул қилинган Ҳаракатлар стратегиясининг учинчи устувор йўналишида миллий иқтисодиётни модернизациялаш ҳамда макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори ўсиш суръатларини сақлаб қолиш бўйича молиявий хизматлар ҳажмини кенгайтириш долзарб масалалардан бири сифатида белгиланди. Шундай экан, молиявий хизмат турларидан бири сифатида лизинг хизматини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш, уни амалга оширишнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш муҳим аҳамиятга эга. Қолаверса, Юртбошимиз ташаббуслари ва ғояларининг узвий бир қисми сифатида лизинг давлат миқёсидаги доимий эътибор ва ғамхўрлик туфайли муттасил ривожланиб, катта-кичик бизнес субъектларининг ҳамкори, муайян режаларининг маслаҳатчиси, умуман, иқтисодий янгилаштиришларнинг изчил амалиётчиси бўлиб танилмоқда.

Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида лизинг хизматлари тобора кенгайиб, хизмат сифати яхшиланмоқда, янги истиқболли миқозларни жалб қилишда рақобат кучайиб бормоқда. Лизинг компаниялари хизматларини ва уларнинг сифат кўрсаткичларини баҳолаш учун лизинг хизматлари таркибий тузилишини ўрганиш муҳим аҳамиятга эга. Лизинг хизматларини қуйидаги турли мезонлар бўйича таснифлаш мумкин:

1. Миқозлар эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилиши жиҳатидан:
  - Тўғридан-тўғри хизматлар (лизингга олувчи-лизингга берувчи ўртасида воситачисиз) бевосита миқозларнинг эҳтиёжларини қондиради, масалан, жиҳозларни сотувчи (ишлаб чиқарувчи)сиз лизингга бериш, тўловларни ўтказиш, инновацион-инвестицион хизматлар;
  - Билвосита хизматлар, яъни сотувчи (ишлаб чиқарувчи) орқали миқозларга тақдим этилиши билан уларга қулайлик туғдирадиган ва фойдали лизинг хизматлари (молиявий лизинг).
2. Миқозларнинг юридик мақоми жиҳатидан лизинг хизматларини иккига бўлиш мумкин:
  - Юридик шахсларга кўрсатиладиган молиявий лизинг хизматлари;
  - Жисмоний шахсларга кўрсатиладиган молиявий лизинг хизматлари.
3. Лизинг компанияси фаолиятидан келиб чиқиб:
  - Асосий лизинг хизматлари;
  - Қўшимча лизинг хизматлари фарқланади.
4. Мураккаблик даражаси бўйича лизинг хизматларини қуйидаги даражаларга бўлиш мумкин:

Биринчи даражали жиҳоз (техник воситалар ва б.) ва хизматлар – кўпчилик истеъмол қилувчи ва фойдаланувчиларга лизинг компанияси томонидан кўрсатиладиган оператив лизинг хизматлари.

Иккинчи даражали жиҳоз (техник воситалар ва б.) ва хизматлар – махсус тайёргарликка эга бўлган лизинг компанияси ходимларини (лизинг компанияси томонидан лизингга бериладиган активлардан фойдаланиш кўникмасига эга бўлган) талаб қилувчи хизматлар;

Учинчи даражали хизматлар – профессионал билим ва тажрибани талаб қилувчи хизматлар (лизинг компаниясининг турли активларини бошқариш);

Тўртинчи даражали хизматлар – молияни режалаштириш, молияни бошқариш соҳасидаги махсус билимларни талаб қилувчи хизматлар.

Лизинг хизматлари сифатига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатади:

- лизинг компаниясининг барқарорлиги ва обрўси;
- лизинг компанияси активлари ва капитали ҳажми;
- миждоз базаси;
- кўрсатиладиган лизинг хизматлар кўлами ва ҳажми;
- мавжуд филиаллар ва уни кенгайтириш истиқболлари;
- реклама сиёсати;
- малакали мутахассислар;
- юқори технологик масофавий лизинг хизматларини кўрсатишни жорий этиш.

Лизинг хизматларининг миқдор ва сифат кўрсаткичларига турли хил омиллар таъсир кўрсатади (1-жадвал).

1-жадвал

Лизинг компаниялари хизматларининг миқдор ва сифат кўрсаткичларига таъсир қилувчи омиллар

Ички	Ташқи
Активлар ва капитал ҳажми	Лизинг компанияси ташқи сиёсати
Маркетинг фаолияти	Лизинг компанияси капиталида давлат улушининг даражаси
Тариф (нарх) сиёсати ва элстиклиги	Лизинг бозорининг ривожланиш даражаси
Лизинг объектларининг ривожланганлик даражаси	Лизинг соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар
Лизинг компанияси ходимлари малакаси ва ихтисослашуви	Аҳолининг лизинг объектини олиш бўйича реал тўлов қобилияти даражаси
Лизинг компаниясининг хизматлар бозоридаги стратегияси	Аҳолининг лизинг компанияси ва хизматларига бўлган ишончи

Лизинг компанияси фаолиятини даромадлилик нуқтаи назаридан таҳлил қилиш лизинг компанияси сиёсатини шакллантириш, кам даромадли операцияларни аниқлаб, компания учун сезиларли даромадлар олиш

имконини берувчи таклифларни ишлаб чиқиш асосларини яратади. Ушбу масалаларни ечишда фаолиятнинг иқтисодий, молиявий таҳлили, компания молиявий ресурслари ҳаракатини бошқариш механизми, капиталдан фойдаланишнинг самарали ва оқилона тизими сифатидаги молиявий менежменти катта аҳамият касб этади.

Лизинг компанияси томонидан кенг кўламли лизинг хизматларининг кўрсатилиши, унинг мижоз (лизингга олувчи) учун ишлаши бугунги куннинг талабидир. Шундай экан, мижоз (лизингга олувчи)лар манфаатини кўзлаган ҳолда лизинг компанияси учун даромад келтирадиган дастурларни яратиш, тадбирларни уюштириш, ҳар бир молиявий лизинг хизмати туб моҳиятини, фойдали ва зарарли томонларини мижоз (лизингга олувчи)ларга тушунтириб бериш билан шуғулланувчи лизинг компаниясида бўлимларни очиш мақсадга мувофиқ, деб ўйлаймиз. Молиявий лизинг хизматларни кенг доирада олиб бориш компания учун даромад манбаини кенгайтиради ва уларни замонавий банк даражасига олиб чиқади.

Лизинг компанияси хизматининг сифат кўрсаткичларини оширишда лизинг компаниялари ўртасида рақобат омили муҳим аҳамият касб этади. Чунки рақобат жараёни лизинг хизматларининг миқдори ва сифатини оширади. Бундан ташқари, лизинг компаниялари фаолиятида қуйидаги йўналишларни жорий этилиши бўйича таклифларнинг амалга оширилиши лизинг компаниялари хизматининг сифат кўрсаткичларини яхшилади деб ҳисоблаймиз:

1. Лизинг компаниялари фаолиятида замонавий ахборот технологияларни кўллаш орқали харажатлар камайтирилади. Шунингдек, инновацион технологиялар мижоз вақтини тежашга ва харажатларини қисқартириб, лизинг операцияларни тезкорлик билан амалга оширишни таъминлайди. Бугунги кунда республикада глобал интернет тармоғининг юқори суръатларда кенгайиши ва мобиль алоқа хизматларидан фойдаланувчилар сонининг ўсиб бораётганлиги мазкур йўналида масофавий лизинг хизматларини кенг жорий қилишни тақозо этади.

2. Лизинг компанияларининг фаолиятини такомиллаштириш.

Лизинг компаниялари томонидан лизинг олувчи мижозлар эҳтиёжини аниқлаш ва улар учун зарур лизинг хизматларини белгилаш маркетинг тадқиқотларига асосланади. Маркетинг тадқиқотларини аҳолининг маълум гуруҳлари ўртасида ташкил этиб, уларнинг лизинг хизматларига бўлган талабини баҳолаши ва шунга мос сиёсатни амалга оширилиши лозим.

3. Лизинг компанияси фаолиятини кенг тарғиб қилиш.

Лизинг компаниялари ва унинг кўрсатадиган лизинг хизматлари ҳақида аҳоли ўртасида кенг тарғиботнинг йўлга қўйилганлиги келажакда лизинг компаниясининг мижоз (лизингга олувчи) базасини кенгайтишига олиб келади. Чунки аҳоли ёки хўжалик юритувчи субъектлар қайси лизинг компанияси тўғрисида кўпроқ маълумотга эга бўлса, лизинг компаниясининг ушбу хизматларидан фойдаланиш даражаси ортади. Банк фаолиятини кенг тарғиб қилиш ва уни танитиш учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим:

- Интернет тармоғида реклама доирасини кенгайтириш;
- Телевидение ва радио тармоқларида лизинг хизматлари ҳамда унинг натижалари тўғрисидаги маълумотларни тарғиб этиш;
- Оммабоп матбуот нашрларида лизинг компанияси фаолиятини тағиб этиш.

Шунингдек, лизинг компанияси фаолияти билан яқиндан таништириш ва уни кенгайтириш учун конференциялар ташкил этиш, лизинг компанияси хомийлигида тадбирларни уюштириш ва турли акцияларни ташкил этиш орқали мижоз (лизингга олувчи)ларни кенг жалб этиш мумкин.

4. Лизинг компанияси ходимларининг касбий маҳоратини баҳолаш.

Лизинг компанияларида ходимлар фаолиятини баҳолаш менежментнинг муҳим йўналиши бўлиб ҳисобланади. баҳолаш жараёни лизинг компанияси фаолиятининг ҳамма босқичларида, яъни ишга олишда, лавозимини ўзгартиришда, иш жараёнида ва бошқа ҳолатларда кечади. Баҳолашдан мақсад ходимнинг иш фаолиятидаги қобилиятини тўлалигича намоён этишига шароит яратиш. Бириктирилган вазифаларнинг бажариш сифатини таҳлил этилиши асосида ходим фаолиятига баҳо берилади.

Лизинг компанияси мутахассислари (ходимлари) лизингга олувчи мижозлар билан доимий алоқада бўлувчи ва хизматларни кўрсатувчи шахслар ҳисобланиб, лизинг компанияси фаолияти натижалари ходимлар билим даражаси ва касбий маҳоратига бевосита боғлиқ. Лизинг компаниялари мутахассис ходимлари фаолияти самарадорлиги ва жозибадорлигига эришиш, пировард натижада олинadиган даромад билан мижозларни жалб этишдан иборатдир. Ҳар бир хизмат турининг самарадорлиги ўз навбатида лизинг бозори ҳолати, ушбу хизмат турига бўлган талаб ҳамда унинг сифатига тўлиқ боғлиқ бўлиши лозим.